

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 29

LITERATURE AND LANGUAGE
IN THE SOCIETY OF
SERBIAN LETTERS

Accepted at the IV meeting of the Department of Language and Literature
of 25th April, 2017, on the basis of reviews presented by *Nada Milošević-Djordjević*
and *Milorad Radovanović*, full members of Academy

E d i t o r

Corresponding member
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 29

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности од 25. IV 2017. године,
на основу реферата академика *Наде Милошевић-Ђорђевић*
и академика *Милорага Радовановића*

У р е д н и к
дописни члан
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор
Младенка Савичић

Коректор
Невена Ђурђевић

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 400 примерака

Штампа
Планета принт

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч: О словесности</i>	9
Злата Бојовић, <i>Књижевности у Друштву српске словесности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Literature in the Society of Serbian Letters</i>	29
Александар М. Милановић, <i>Вук Караџић у Друштву српске словесности</i>	31
Aleksandar M. Milanović, <i>Vuk Karadžić and the Society of Serbian Letters</i>	45
Рајна Драгићевић, <i>Улога Друштва српске словесности у развоју српске лексиколошке и лексикографске мисли</i>	47
Rajna Dragičević, <i>The role of the Society of Serbian Letters in the development of Serbian lexicology and lexicography</i>	59
Исидора Бјелаковић, <i>Друштво српске словесности и проблем израге терминологије</i>	61
Isidora Bjelaković, <i>The Society of Serbian Letters and the problem of creating terminology</i>	76
Виктор Савић, <i>Даничићев рад на историји језика у Друштву српске словесности (1857–1861)</i>	77
Viktor Savić, <i>The work of Daničić on the history of language in the Society of Serbian Letters</i>	93
Ана Мацановић, <i>Графијска и ортографска проблематика у Друштву српске словесности</i>	95
Ana Macanović, <i>Alphabet and orthography-related problems in the Serbian Society of Letters</i>	108
Исидора Поповић, <i>Друштво српске словесности и Матица српска</i>	111
Isidora Popović, <i>The Society of Serbian Letters and Matica srpska</i>	122
Љилјана Јухас-Георгиевска, <i>Ђура Даничић и стари српска књижевности</i>	125
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Đura Daničić and Old Serbian literature</i>	143

Душан Иванић, <i>Ка методологији хуманистичких наука у Друшћу српске словесности</i>	147
Dušan Ivanić, <i>Towards the methodology of human sciences in the Society of Serbian Letters</i>	152
Мирјана Д. Стефановић, <i>Константин Бранковић као саоснивач Друшћва српске словесности</i>	153
Mirjana D. Stefanović, <i>Konstantin Branković als Mitbegründer der Gesellschaft der serbischen Schriftlichkeit</i>	162
Станиша Војиновић, <i>Сима Милутиновић Сарајлија у Друшћу српске словесности</i>	163
Staniša Vojinović, <i>Sima Milutinović Sarajlija and the Society of Serbian Letters</i>	173
Зорица Несторовић, <i>Друшћво српске словесности и развој дисциплина српске науке о књижевности</i>	175
Zorica Nestorović, <i>Society of Serbian Letters and the development of disciplines in Serbian literary science</i>	183
Бранко Р. Златковић, <i>Фолклорни жанрови у казивачко-мемоарској литератури о Првом српском устанку у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	185
Branko R. Zlatković, <i>Folklore genres in narrative-memoir literature about the first serbian uprising in the Glasnik of Society of Serbian Letters</i>	195
Војислав П. Јелић, <i>Класична традиција у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	197
Vojislav P. Jelić, <i>Classical tradition in the Glasnik of the Society of Serbian Letters</i>	202
Жарко Војновић, <i>Друшћво српске словесности и „књига за народ”</i>	205
Žarko Vojnović, <i>Die Gesellschaft der serbischen Gelehrsamkeit und das Buch für die Menschen</i>	218

ЂУРА ДАНИЧИЋ И СТАРА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

ЉИЉАНА ЈУХАС-ГЕОРГИЈЕВСКА

С а ж е т а к. – У овом раду представљају се резултати у истраживању доприноса Ђуре Даничића српској медијевистици током његовог активног деловања у Друштву српске словесности (1841–1861). Пажњу аутора рада најпре закупају Даничићеви прикази посебно значајних књига објављених на страни и код нас, а посвећених српској средњовековној књижевности. Публикујући ове приказе, Даничић је настојао да српску јавност упозна са најновијим научним сазнањима, али и да подстакне трагање за још неоткривеним књижевним делима и ствараоцима. Аутор рада затим представља Даничићев непосредни допринос упознавању са књижевном баштином (описивао рукописе, приређивао издања). Унеколико осветљава Даничићев текстолошки рад, а знатно већу пажњу посвећује његовим настојањима да вреднује књижевна дела и одреди им место у оквирима средњовековне књижевности. Темељнијој анализи подвргава садржаје Даничићевих сачуваних предавања на Лицеју, у којима се, на систематичан начин, приказују карактеристике српске средњовековне књижевности и оцртава, унеколико, њен развој.

Кључне речи: Ђуро Даничић, медијевистика, стара српска књижевност, археографски рад, текстолошки рад, едитовање дела

Српска средњовековна књижевност била је, готово непрестано, предмет научног интересовања Ђуре Даничића. Његов допринос у овој области је изузетно велики. Помно је пратио написе о српским писцима и њиховим остварењима, који су се појављивали у српској средини и на страни. Посебно се занимао за приређена издања старих текстова. У настојању да скрене пажњу на најновије резултате и подстакне даље трагање за још неоткривеним средњовековним ствараоцима и књижевним делима, приказивао је најзначајније студије и едиције. Свестан чињенице да је необично значајно објављивати сама дела, са великом вољом и енергијом посветио се овоме задатку. Објавио је, у засебним књигама, списе неких од најзначајнијих писаца српског средњег века:

Доментијаново *Житије Светио̄ Саве* и његово *Житије Светио̄ Симеона*, Теодосијево *Житије Светио̄ Саве*, житијна дела Данила Другог и његовог Ученика. Приредио је и издања великог броја краћих текстова. Даничић је, даље, описивао значајније рукописе, доносећи из њих записе, каткад и понеки текст. Српском средњовековном литературом систематичније се бавио припремајући своје лекције на Лицеју (Великој школи).

Ђури Даничићу припада заслуга и за израду тротомног *Рјечника из књижевних ст̄арина ср̄ских*, у коме је презентована богата лексичка грађа из споменика и литерарних дела.

Када се говори о Даничићевим заслугама за упознавање са српским средњим веком, не треба никако изгубити из вида његов труд око прибављања нових рукописа за Народну библиотеку (за времена док је у њој био библиотекар).¹

2

У овом раду тежиште је на Даничићевом доприносу у области медијевистике у времену од његовог избора за дописног члана Друштва српске словесности, 1849. године, па до оставке на секретарски положај, 1861. године.² Узећемо у обзир и Даничићеве научне пројекте започете у овом раздобљу а довршене нешто касније.

Међу Даничићевим приказима објављених књига, по значају који имају, издвајају се неколики.

Даничић је убрзо након изласка из штампе знамените Шафарикове књиге *Památky dřevního písemnictví Jihoslovaniův* (штампана 1851), сачинио свој приказ.³ Започео га је подсећањем на становиште немачког историчара Леополда Ранкеа да се о српској историји не може ни мислити, док не буду објављени стари рукописи попут Доментијановог и Даниловог.⁴ Даничић је сагласан са Ранкеовим ставом; указује, међутим, да Шафарикова књига, и поред тога што у њу нису увршћена Доментијанова и Данилова дела, има изванредан значај. *Památku* оцењује као

¹ Од 1856. до 1859. године.

² Дужност секретара вршио је од 1857. Оставку је дао због непремостивих тешкоћа око штампања његовог *Рјечника из књижевних ст̄арина ср̄ских*.

³ Приказ је објављен у Српским новинама бр. 78, од 12. јула 1852. године, а потом прештампан у књизи *Ситијнији с̄иси Ђуре Даничића*, I. *Критика, ѿлемика и историја књижевности*. Сремски Карловци, СКА, 1925, на стр. 143–145, одакле га користимо.

⁴ Познато је да је Л. Ранке истицао важност изучавања оригиналних извора за историју. Његово је становиште било да треба истражити историју онако како се стварно десила. Заправо, залагао се за потпуну објективност историчара. Веома је ценио српску историју (његово дело *Ср̄ска револуција* и други радови); писао га је на основу података добивених од Вука Стефановића Караџића.

до тада најзнатнију едицију, драгоцену за историју српског народа и за српску филологију.

Садржај књиге Даничић исцрпно представља, како би скренуо пажњу на свако појединачно дело које је у њу увршћено. Наслове доноси на српскословенском; даје и податке о рукописима које је Шафарик користио приређујући издања. Занимају га, особито, Шафарикова едичиона начела, па о њима говори, ослањајући се на Шафариков предговор књизи.⁵

Даничић у приказу настоји да истакне важност појединих публикованих дела. Назначава да су *Жиџије Свѣтоѿ Тирила* и *Жиџије Свѣтоѿ Методија* дела значајна за историју цркве и за словенске књижевности. Стефаново *Жиџије Свѣтоѿ Симеона* високо вреднује; оно је за њега прворазредни извор за историју, историјску географију и филологију. Настоји да укаже на његове књижевно-уметничке карактеристике. Похваљује „високе мисли овога славнога споменика српске књижевности“ и „ред њихов и мноштво ријечи из различних књига светога писма.“ Оваква обележја за Даничића су знак да су у XIII веку „знање и просвјета у народу српскоме или барем у његовоме краљевском двору“ биле развијене.⁶ У приказу је истакнут и значај Савиног *Жиџија Свѣтоѿ Симеона*, али није дата његова посебна оцена.⁷

Даничићеву пажњу заокупљају објављене хрисулује (њих је двадесет), а нарочито *Душанов законик*, о коме нешто шире говори.⁸ Не заборавља ни *Слово о ѿисменех* Црнорисца Храброг (објављено на крају књиге); за Даничића је то старо и значајно дело које говори о постанку словенских слова.

Довршавајући приказ, Даничић исказује наду да ће Шафарик своје читаоце обрадовати и осталим драгоценостима (драгоценим делима) којима располаже и да ће његове нове књиге бити штампане у већем броју примерака, како би постале доступне свима које интересују старине.

Исте године Даничић је написао осврт на књигу дечанског јеромонаха Гедеона Јуришића: *Дечански ѿрвенац* (објављена је 1852. године).⁹

⁵ Он наводи неке од основних Шафарикових принципа при приређивању текста (једино правопис и „граматику“ треба верно задржати; речи треба логички разделити, тј. текст рашчитати, притом изоставити надредне знаке а скраћенице разрешити).

⁶ *Сийнији сѣиси Ђуре Даничића*, стр. 144. Даничић се држи хронологије заступљене у Шафариковој књизи, Шафарик је сматрао да је Стефаново дело постало раније од Савиног.

⁷ *Исѣо*, стр. 144.

⁸ Помиње да је Шафарик за основу издања користио препис из 1390, али и да је консултовао и други, опширнији али познији рукопис; из њега је учинио извесне допуне.

⁹ Књига има дужи наслов: *Дечански првенацъ. Описаніе монастира Дечана, диплома краља дечанскогъ, описаніе Ипекске патриаршије, многи стари зданія, многи мѣста старе Србіе и Косовскогъ поля*. Одъ Гедеона Јосифа Јуришића, еромонаха Де-

Изразито је критички интониран. Јуришић је неколико година боравио у Дечанима и отуда је предузимао путовања по околним крајевима. Обилазио је манастире и друге светиње, интересујући се за њихове драгоцености. Највећу пажњу у својој књизи посветио је Дечанима; доста исцрпно говорио је и о Пећком манастиру. Јуришићев приказ архитектуре Дечана Даничић оцењује као умногоме нестручан и непоуздан; описи појединих архитектонских целина, како он то види, не дају јасну представу о њиховом изгледу нити просторном смештају, итд. За издања (посебно се осврће на издање *Дечанске хрисовуље*), констатује да су у тој мери лоша да ће их бити неопходно изнова приређивати. Указује на непоузданост Јуришићеву код преношења изворног текста.

Поводом Миклошићевог издања *Душановог законика*, Даничић се огласио својим освртом (објављен 1857).¹⁰ Издање оцењује као добродошло. Помиње и раније Шафариково издање Законика, уз констатацију да је оно веома добро, али и недовољно доступно (због малог тиража књиге у којој је објављено). Миклошић је, обавештава Даничић, *Законик* прештампао из *Památky*, чинећи и одређене исправке.¹¹ Миклошићева књига, Даничићева је оцена, допринеће ширем упознавању са делом од изузетног значаја, у коме је представљен „државни живот“ средњовековне Србије. Даничић похваљује Миклошићеву намеру да објави посебну књигу са тумачењима *Законика*, која би ишла уз постојећу.

Даничић је исте године представио и Вукове *Примјере Српско-Славенскога језика*.¹² Важност књиге наглашава указујући да је веома корисна за филологе и за оне који се интересују за српску црквену књижевност.¹³ Садржај *Примјера* детаљно представља; указује и на неке слабости у њеном приређивању (илустративни материјал).¹⁴

чанскогз. Нови Сад, 1852. Свој приказ Даничић је објавио у Српским новинама бр. 84 од 26. јула 1852, а прештампан је у књизи *Сийнији сјиси Ђуре Даничића, I*, стр. 149–150.

¹⁰ Даничић је приказ штампао у Српским новинама, у броју 5 од 12. јануара. Као што је то уобичајено, наводи пуни наслов књиге коју приказује, уз податке о издавачкој кући и броју страна (*Lex Stephani Dušani*. Edidit Fr. Miklosich. Fasciulus prior textum continent. Vindobonae apud Frider. Beck 1856, 8, 2. листа и стр. 28). Приказ је прештампан у књизи *Сийнији сјиси Ђ. Даничића, I*, стр. 195–196.

¹¹ Поправио је штампарске погрешке; понешто је додао или испустио. Даничић признаје да се за сваку учињену измену не може утврдити да ли је добра или није, јер нису познати разлози због којих је учињена. Претпоставља да ће Миклошић дати одговарајућа објашњења у својој новој књизи, коју у предговору најављује.

¹² Приказ је штампан у Српским новинама, у броју 5 од 12. јануара 1857. Прештампан је у књизи *Сийнији сјиси Ђ. Даничића I*, стр. 196–199, одакле га користимо.

¹³ Ђ. Трифуновић, говорећи о *Примјерима* указује да је ту, по први пут у српској науци, представљена линија развоја српског књижевног језика; Вук је то учинио одабирајући споменике од најстаријих времена па до писама патријараха Максима и Арсенија, која су писана скоро народним језиком – Ђ. Трифуновић, *Вук Караџић и словенске књижевне сјарине*. Анали Филолошког факултета, 1996, св. 4, стр. 411–418.

¹⁴ Последња два снимка из рукописа, запазио је Даничић, нису добра (текст се тешко чита). Вук је покушао да овај недостатак превазиђе. Преписао је текст са поме-

И касније Даничић приказује поједине значајне књиге, едиције и студије. Рани његови прикази су драгоцени јер указују да је имао јасно изграђену представу о квалитетима које треба да поседује научно издање средњовековног дела. Бавећи се издањима других, настојао је да изгради сопствена издавачка начела.

3.

Од 1857. Даничић објављује описе значајнијих рукописа из фонда Народне библиотеке као и из библиотеке Друштва српске словесности.¹⁵ Најпре је штампан његов опис рукописа број 22 Народне библиотеке („Рукописъ Кипріяновъ”; из 1682).¹⁶ Представљајући рукопис, Даничић указује на његове основне карактеристике; назначава и садржај. Поред записа, објављује и *Похвалу кнезу Лазару* монахиње Јефимије (у овом рукопису она долази у саставу *Службе кнезу Лазару*). Поводом Похвале скреће пажњу на постојање извесних разлика у односу на текст Похвале који је објавио Шафарик, 1851. (у *Рамátky*). Даничић је запазио Шафарикове погрешке код преписивања Похвале са покрова. Кипријанов рукопис, познато је, пре Даничића описао је Јован Стерија Поповић; опис је у саставу Стеријиног чланка „Станѣ Србсконародногъ Музеума”, који је штампан у I књизи Гласника ДСС, 1847.¹⁷ Даничићев опис је детаљнији и прецизнији од Стеријиног. Даничић тако нпр., мимо Стерије, саопштава податке о броју листова, фолијацији, писарским рукама, и др. Потпуније приказује садржај, скреће пажњу на сва оштећења, итд. Када се има у виду да Стерија описује читаву музејску збирку (поред рукописа и печате, новац и др.), не чини се необичним што су његови описи рукописа унеколико сведени. Он ипак доноси и извесне текстове, поједине записе и одломак из *Житија Свѣтогъ Ромила*. Даничић је у свој опис уврстио издање записа („автографа“) значајних личности и Јефимијину *Похвалу*. Стерија и Даничић, приређујући текстове, примењују

нутих снимака и свој препис је објавио у књизи. Даничић је уочио, упоређујући препис са текстом на снимцима, извесне Вукове погрешке код преношења текста.

¹⁵ Народна библиотека основана је 1832. године. Постала је као својеврсни депозит књига, затим је била библиотека у саставу Књажевско-типографијске библиотеке па библиотеке Попечитељства просвештенија. Потом је окупила више библиотека јавних и државних надлештава и откупила неколико приватних библиотека. Временом је израсла у националну библиотеку. О самим почецима библиотеке види: Др Љубомир Дурковић-Јакшић, *Историја српских библиотека 1801–1850*, Београд, 1963, стр. 129–142 и 145–150.

¹⁶ Опис је објављен у Гласнику ДСС, свеска IX, стр. 245–246. Прештампан је у књизи: *Ситнији сѣиси Ђуре Даничића, III. Описи ћирилских рукописа и издања њекихѣова*. Приредио Ђ. Трифуновић, Београд, 1975.

¹⁷ Чланак је на стр. 153–183, а опис Кипријановог рукописа на стр. 160–162.

донекле различите принципе. Стерија задржава скраћенице, надредне знакове, натписана слова, оригиналну интерпункцију. Даничић пак разрешава скраћенице, изоставља надредне знакове, уводи савремену интерпункцију, следећи Шафарикова и Миклошићева начела.¹⁸ Ћ. Трифуновић указао је да је Даничић у првим својим радовима примењивао Вукова издавачка начела из *Примјера српскословенског језика*.¹⁹ Вуков утицај запажа се и кад је реч о структурирању описа. Даничићу су узорни модел умногоме били описи рукописа сачуваних у овчарско-кабларским манастирима.²⁰ Даничић међутим није ишао за Вуком када је, у оквиру својих описа, доносио поједине текстове.²¹

У истој књизи Гласника ДСС сусреће се и Даничићев опис рукописа из библиотеке Друштва српске словесности.²² Саопштени су само главнији подаци – да је рукопис настао 1736. године, да има 296 листова (хартија) формата „мале осмине“, да на страни долази 16–20 редова текста. Рукопис је Даничић назвао према писару, јеромонаху Александру („Рукописъ Александровъ”). У опису нагласио је значај овог рукописа за филологију („показуе какавъ е быо езикъ у цркви нашої“) и за књижевност. Како би указао на значај рукописа за књижевност, Даничић детаљно наводи делове садржаја. У опису доноси „песме српским светитељима“, заправо строфе из неколико служби.²³ Рукопис се данас чува у Архиву САНУ (има сигнатуру 17).²⁴

¹⁸ О Даничићевом ослањању на Шафарикова и Миклошићева едичиона начела у првим његовим археографским прилозима види: Ћ. Трифуновић, *Даничићева издања старих ћирилских шексџова*. У: Зборник о Ђури Даничићу. Београд–Загреб, САНУ–ЈАЗУ, 1981, стр. 165–174, на стр. 165. Ћ. Трифуновић указује и на одређена Даничићева удаљавања од Шафарика и Миклошића: Шафарик не користи „ук“ (8) већ само „оник“ (ѡѣ), Миклошић и „ук“ и „оник“; Даничић иде за изворником (користи оба знака, како су дати у самом рукопису), итд. У односу на узорне, Даничић доследније прати графију извора.

¹⁹ *Исџо*, стр. 166.

²⁰ В. Стефановић Караџић, *Почейџак описанија српски намастира*, Даница, 1826. Вук је давао податке о материјалу на коме се пише, формату, врсти писма, боји мастила, илуминацији, повезу, корицама, стању (очуваности) рукописа, садржају; занимао се за језик, утврђивао је писарске особине; настојао је да датира (на темељу записа) рукопис, да прикаже његов општи изглед.

²¹ Вук је задржао скраћенице, титле и изворну интерпункцију; Даничић је скраћенице разрешио, надредне знаке изоставио; увео је савремену интерпункцију. Шире о Вуковим описима рукописа види студију Ћ. Трифуновића, *Вук Караџић и словенске књижевне сџарине*, на стр. 414–417.

²² Наслов рукописа је, према Даничићу: *Последование стиџологиџи презъ васе лето славе и тропари и кондаци и полџелени*. Овај рукопис сада је у Архиву САНУ (бр. 17).

²³ Реч је о *Служби свейом Симеону и Служби свейом Сави* од Теодосија Хиландарца, *Служби свейом краљу Сџефану Дечанском* од Григорија Цамблака, *Служби свейом цару Урошу патријарха Пајсија*, *Служби свейом кнезу Лазару* непознатог Раваничанина, *Служби свейом архиепископу Максиму Бранковићу* и *Заједничкој служби свейим десџоџима Бранковићима* од непознатог Крушедолца.

²⁴ Краћи опис истог рукописа дао је Љубомир Стојановић, у свом *Каталогу рукописа и старих шџамџаних књџа* (код њега регистрован је под бројем 72).

У X књизи Гласника ДСС (појавила се 1858), Даничић је објавио свој опис пролога из Народне библиотеке („Прологъ на кожи“).²⁵ Ту је дао податке о броју листова (176), о начину исписивања текста („у 2 ступца величине као што е садашня велика четвртина“). Указао је на тип рукописа и његов садржај („прологъ месеца марта-августа“), па на језик („србске реценсие“). Време постанка приближно је одредио („писанъ у првој половини XIV века, а може быти да е и стариј“) Даничић детаљно говори о оштећењима рукописа, установљава писарске руке. У оквиру описа објавио је записе за које је сматрао да садрже релевантне историјске податке. Највеће занимање показао је за језичке особине.²⁶

Занимљив и значајан за успостављање представе о Даничићевом методу описивања рукописа, јесте и његов опис рукописа архиепископа Никодима (објављен у XI књизи Гласника ДСС, 1859. године).²⁷

4.

Даничић ових година почиње и самостално да издаје поједина средњовековна дела. 1859. године у XI књизи Гласника објавио је садржаје три хрисовуље, то су *Повеља краља Душана манасџиру Трескавицу*,²⁸ *Повеља кнеза Лазара Хиландару* и *Повеља Грџура Вуковића (са браћом Ђорђем и Лазаром и с мајком Маром) Хиландару*. Пажњу привлачи Даничићев краћи опис Душанове повеље.²⁹ Осврћући се на своје издање текста ове повеље, указује да оно што је исписано на првој половини пергаментa, због избледелости мастила, „гдешто“ није могао да прочита; помишља да „гдешто“ и није добро прочитао. Приређујући *Повељу кнеза Лазара*, Даничић је користио „по руски“ писани препис из краја XVIII века (налазио се у Народној библиотеци); да би текст приближио оригиналу, оно што је било „по руски“ променио је „на србски“.³⁰ Истоврсној језичкој реконструкцији прибегло је и када је реч о

²⁵ Опис је прочитан на седници Друштва, 29. маја исте године, како бележи сам Даничић.

²⁶ Касније је, сасвим кратко, овај рукопис описао Љ. Стојановић у свом Каталогу (код њега бр. 391). Записе из њега штампао је у III књизи *Сџарих срџских зайиса и наџџиса*. Рукопис је изгорео у пожару Народне библиотеке 6. априла 1941. године.

²⁷ На стр. 189–203.

²⁸ Друга је по реду. О Душановим повељама овом манастиру види: Б. Ферјанчич, *О џовељама краља Сџефана Душана манасџиру Трескавицу код Прилеџа*, ЗРВИ 7 (1961), стр. 109–112.

²⁹ „Печатъ одкинутъ. Оригиналъ на кожи у народной библиотеци при попечительству просвете у Београду без почетка, по краевима окиданъ, а и што га е, на првој му е половини писмо врло ишчилело“.

³⁰ Ђ. Трифуновић, поводом Даничићевог издања ове повеље, указује да је оригинал повеље сачуван у самом Хиландару. Упућује и на студију Ф. Баришића, *О џовеља-*

повељи Гргура Вуковића; текст исписан по „руски“, тј. рускословенски, „вратио је“ на српскословенски.³¹ Све три повеље изгореле су у пожару Народне библиотеке 6. априла 1941.

У истом Гласнику ДСС Даничић је објавио *Сказаније о архієпископѣхъ срѣбскихъ иже въ пекни вывшихъ*³² и *Слово љубве* деспота Стефана Лазаревића.³³ О *Слову љубве* говори као о „акростиху деспота Стефана“. Помишља на могућност да је „акростих“ исписао, својом руком, сам Деспот, тј. да је реч о његовом аутографу.³⁴ У XI Гласнику ДСС Даничић је објавио и текст под насловом *Мѣдрѣсть и пророчаствије свѣтаго стефана лазаровића*. Он је у саставу рукописа бр. 25 Друштва српске словесности. Само издање Даничић је пропратио белешком у којој указује на извесне своје интервенције (скраћенице је разрешио, пајерак заменио „танким јером“). Каснија истраживања показала су да *Мудросиѣ и пророчасиѣвије* није изворно Деспотово дело, већ превод који је настао у његово време (постоји и могућност да је превод начинио сам Деспот).³⁵

Прво веће издање, у форми посебне књиге, појавило се 1860. у Београду. У наслову је стајало да је то *Живоїи свейоѣ Саве* од Доментијана. Даничић га је приредио на основу рукописа Народне библиотеке бр. 26, а издавач је било Друштво српске словесности.³⁶ У Предговору Даничић је забележио да је рукопис донет „однекле из Турске“, две године раније, тј. 1858.³⁷ Указао је на извесне карактеристике тог рукописа. Будући да у њему нема података који би омогућили прецизно датирање, настојао је да га датира на темељу писма и правописа; сместио га је у XV век. У Даничићевом опису рукописа садржани су и подаци о материјалу на коме је писано („хартија“), броју („256“) и формату листова (величине „цијела табака“). Потом он говори о садржају рукописа. О писцу *Жиѣиѣија Свейоѣ Саве* даје неколике податке: живео у XIII веку,

---

ма кнеза Лазара и ѿѿријарха Сѿиригона, Зборник Филозофског факултета, књ. XII-1, Београд, 1974.

³¹ Препис ове повеље настао је крајем XVIII века.

³² Овај текст донео је према рукопису бр. 25 из библиотеке ДСС (датирао га XVII веком). *Сказаније* је прештампао Љ. Стојановић у својој књизи *Сѿари срѣски родослови и леѿоѿиси*. Средио их Љуб. Стојановић. Сремски Карловци 1927, стр. 105–106. Третира га као *Даничићев леѿоѿис*.

³³ *Слово љубве* донео је према рукопису бр. 29 Народне библиотеке. Дао је и краћи опис тога рукописа. Датира га XV веком.

³⁴ Даничић је из овог рукописа нешто касније (1861), у Гласнику ДСС XIII, наштампао *Похвално слово кнезу Лазару*. Рукопис је изгорео 6. априла 1941.

³⁵ О томе у коментарима Ђ. Трифуновића уз текст *Мудрости и пророчаствија: Сиѿинији сѿиси Ђуре Даничића*. III стр. 06. Он се позива на студију Ђ. Сп. Радојичића, *Превод десѿоѿа Сѿефана Лазаревића, или можда само из доба десѿоѿовоѿ*. Летопис МС, 1961, књ. 388, св. 2–3, стр. 172–182.

³⁶ Код Љ. Ст. рукопис је описан под бр. 386.

³⁷ О рукопису на основу кога је приредио издање Даничић говори на стр. III.

можда био Савин ученик. Опис рукописа Даничић довршава указујући на извесна његова оштећења.

У Предговору Даничић образлаже едициона начела.³⁸ Бележи и уочене штампарске грешке.

Вредност житија Даничић истиче подастирући Шафарикову оцену о њему (наведена је на немачком језику а преузета је из Шафариковог чланка *Übersicht*, објављеног 1831. године)³⁹; у преводу на српски она гласи: „славни споменик ауторовог просветљеног духа и његовог широког образовања, садржајем и приказом једнако одличан оригинални производ, један од главних украса читаве старије словенске литературе“. Даничић, несумњиво, усваја Шафарикову високу оцену Доментијановог дела.

Свестан извесних недостатака текста у рукопису којим је располагао, Даничић на крају Предговора изражава наду да ће се пронаћи потпунији, тј. боље сачувани препис.

У предавању о службама Србима свецима одржаном на Лицеју, Даничић Доментијана узима као извор за податак да је Сави светогорски сабор препоручио да напише животопис и службу светом Симеону.⁴⁰ За њега зна према Шафарику. Сумњиво му је што се у Доментијановом делу које је наштампао 1860. године не помиње да је Сави наложено да напише службу; тамо се говори само о томе како је од Саве тражено да састави Симеонов животопис. Даничић због тога помишља да постоје разлике између његовог и Шафариковог рукописа. Упоредљујући оно што је Шафарик из Доментијана штампао у *Serbische Lesekörner* са одговарајућим местима у тексту који је сам издао 1860. године, долази до закључка да постоје разлике и то озбиљне.⁴¹ Закључује да је

³⁸ Указује да је на местима где није могао наслутити смисао, у издању користио неколико тачака („неколика пункта“). Оно што је мислио да ће погодити, тј. правилно прочитати, заградио је. Речи исписане између редова или на маргини, уносио је у текст, користећи притом заграду како би скренуо пажњу читаоцу да је реч о накнадном додатку. Скраћенице је разрешавао. Тамо где је постојала могућност да се и другачије прочита, донетнута слова „заграђивао“ је, тј. користио је заграду. Уместо Ѣ, Ѣ и ѣ користио је ѡѣ, ѡѣ и ѡѣ, итд.

³⁹ *Живоїи свейої Саве*, стр. VII. Шафарикова оцена у чланку *Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmäler der südslavische Litteratur*, Wiener Jahrbücher der Literatur, Bd. 53, 1831.

⁴⁰ Овај текст користили смо према књизи: *Ситїнији сїиси Ђ. Даничића, I. Криїи-ка, ѡлемика и истїорија књижевносїи*. Сремски Карловци, СКА, 1925, стр. 314–323. Ђ. Даничић је 1859. постао професор Лицеја, на катедри „Теорије словесности, естетике, историје словесности српске, славенске, најглавнији народа европејски“.

⁴¹ Тако он, осим већ уочене, запажа и друге разлике: у Шафариковом издању стоји да је Доментијан своје дело послао у Србију на *влагословеник*, а тих речи нема у Доментијановом делу штампаном у Београду. Даље, код Шафарика стоји: *соѣлтанъ посла емоѣ проводитѣла доры до горы синаискык*, а у издању из 1860: *соѣлтан же до Сїнаискык горы проведештихъ его оѣготовавъ*, итд.

Шафариков препис био другачији.⁴² Међутим, за њега је најважније то да је Шафарик констатовао како се његов (Шафариков) препис Доментијановог дела разликује од онога што је штампано у Бечу 1794. године (у питању је издање биографије Светог Саве које је приредио Кирило Живковић; Живковић је дело третирао као Доментијаново).⁴³ Како се Даничићев рукопис мало разликује од тог бечког издања, Даничић је остао у недоумици.

При изради *Рјечника из књижевних стјарина српских* (објављен, у три тома, 1863), Даничић је користио своје издање *Жиџија Свѣтоѡ Саве*, третирајући и тада објављени текст као Доментијанов. Осим тога, као допуну, користио је и одломке из Доментијановог *Жиџија Свѣтоѡ Саве*, које је Шафарик, према свом рукопису, објавио у *Serbische Lesekörner*.⁴⁴

Неколика Даничићева писма упућена Илариону Руварцу, тада професору и ректору богословије у Карловцима, сведоче о интензивним Даничићевим настојањима да током 1864. године проучи још неке рукописе са *Жиџијем Свѣтоѡ Саве* и разреши своје дилеме.⁴⁵ Пишући 18. новембра Руварцу, Даничић га је замолио да у тамошњој библиотеци пронађе рукопис „калуђера Теодосија, у коме је рукопису дело Доментијаново: живот Св.Саве и Симеуна“ и да упореди прва два три-листа из њега са издањем из 1860. Интересује га да ли је рукопис који постоји у Карловцима истоветан са издатим. Знајући да је језик у карловачком рукопису русифициран, скренуо је пажњу Руварцу да приликом упоређивања треба да занемари језичке и правописне разлике. Да је

⁴² *Сиџији списи Ђ. Даничића*, I, стр. 314.

⁴³ Житіе Свѣтѣхъ Сѣрбскихъ Просвѣтителѣй Сумеѡна ѡ Сѣввы спїсанное Доментїаномъ еромонахомъ хиландарскимъ во свѣтѣй Горѣ Аѡнстѣй Ученикомъ свѣтаѡ Сѣввы Пѣрваѡ Архіепїскопа Сѣрбскаѡ, сокращѣнноже ѡ очїштенно Курїлломъ Живковичемъ правослѣвнымъ Епїскопомъ Пакрачкимъ и Славонїи. Беч, 1794. Живковић је, како је то установљено, начинио извод из скраћене верзије Теодосијевог *Живоїа свѣтоѡ Саве*, садржане у рукопису бр. 118. Патријаршијске библиотеке у Карловцима, и из пуне редакције овог дела (према засад неидентификованом рукопису). Осим тога, унео је и своје допуне, тумачења и учинио извесне измене. Погрешна атрибуција резултат је грешке у наслову преписа којим је располагао. Ово издање наишло је на лош пријем у науци. – види на пример: Димитрије Руварац, *Прилози за историју српске књижевности*. Бранково коло XVII, 41, 13. октобра 1911, стр. 684–685; најозбиљније примедбе дао је Никола Радојчић у чланку: *Прво издање Теодосијева Жиџија Св. Саве*, СКГ, 1913, XXX, 7, стр 528–531.

⁴⁴ О томе говори у краћем Предговору првој књизи *Рјечника*, на стр. VIII. У одредницама наводе из Доментијана означава са Д. Када је реч о ексерпцији грађе, наводи два извора (своје издање из 1860, и Шафарикове *Lesekörner*, уз објашњење: „Живот светог Саве. Написао Доментијан. У Биограду 1860. – Чег а нема у тој књизи а П. Ј. Шафарик у *Lesekörner* помиње из рукописа који је он имао, код онога сам слову Д. додао III. Iesek.“

⁴⁵ Даничићева писма Илариону Руварцу објављена су као додатак књизи *Каракѡпер и раѡ Ђуре Даничића*. Прилози од Р. Врховца. Нови Сад, 1923 (издање Матице српске), на стр. 82–147.

Даничићу веома стало до података о стању у том рукопису, показује његова тврдња да би сам дошао у Карловце уколико би Руварац био спречен да тражено упоређење изврши. Обавештава у писму Руварца да управо штампа „другу рецензију Доментијанова дела, ону од које има комад у Шафариковим *Lesekörner*“. Назначава да жели да у том издању објасни, колико је то могуће, како су постале обе рецензије. Помишља и на могућност да у Карловачком рукопису постоји и трећа рецензија. Сматра да је Шафарик био погрешног уверења и жели да то и покаже.

У писму од 3. децембра 1864, Даничић захваљује Руварцу на уложеном труду. Напомиње да је оно што је сазнао, „за сада“, довољно. Овога пута интересује се за други рукопис, за који му је познато да је раније био у Крушедолу код владике Грујића; занима га да ли је рукопис „русизиран“. Ново Даничићево писмо (од 5. децембра 1864) садржи нову молбу Руварцу – да прегледа Карловачки рукопис из 1757. године. Тај рукопис је својевремено Шафарик имао у рукама и за њега је у својој *Историји* забележио да садржи Теодосијев животопис Светог Саве. Даничић тражи од Руварца да животопис Светог Саве из поменутог рукописа, на неколико места, упореди са издањем из 1860.⁴⁶

Године 1865. појавило се у Београду издање које је Даничић наговештавао у писму Илариону Руварцу. У наслову је стајало: *Живот свештога Симеуна и свештога Саве, написао Доментијан*.⁴⁷ На књизи је посвета кнезу Михаилу Обреновићу, који је њено штампање новчано помогао. Уз захвалност, Даничић истиче и важност едиције: на видело се износи „споменик негдашњег живота српскога, драгоценост којом ће се веома умножити благо што је Србину остало од његовијех старих“.⁴⁸ У Предговору Даничић говори о настанку издања и о примењеним едиционим начелима.⁴⁹ Он прихвата Шафарикову тврдњу да постоји двојако Доментијаново дело: оригинално и прерада. Напомиње да овога пута штампа оригинално а да је 1860. објавио прераду. Изражава сумњу у то да је Доментијан и њу начинио; прерада, осим тога, није могла настати тек у XVIII веку, како је мислио Шафарик, већ знатно раније. Наиме, Даничић зна и за неке старије рукописе. Један од њих, из 1663. године, он нарочито издваја, пре свега због тога што је наслов у њему потпун. Ту јасно стоји да је Доментијан „списао“, тј. да је био извор а Теодосије „сказао“, тј. написао текст.⁵⁰ Теодосијев текст, за разлику од Шафари-

⁴⁶ Писмо је публиковано у књизи: *Карактер и рад Ђуре Даничића*, стр. 88–89. Даничић, говорећи о издању из 1860. има у виду своје издање животописа Светог Саве.

⁴⁷ *Живот свештога Симеуна и свештога Саве*. Написао Доментијан. На свијет издао Ђ. Даничић. Београд, 1865.

⁴⁸ Посвета кнезу је на стр. III и V–VI (непагинираним). О значају овог издања говори се на стр. V.

⁴⁹ Предговор је на стр. VII–XIX и нема посебан наслов.

⁵⁰ Даничићева погрешка, када је реч о атрибуцији дела које је издао 1860. године била је узрокована грешком у наслову преписа којим је располагао. Тамо је наиме,

ка, Даничић не сматра горим од Доментијановог. Сагласан је са својим претходником да у преради има „мање историјских ствари“.

У Предговору је и краћи опис рукописа који се објављује – подаци о материјалу (писан на хартији), времену настанка („по свој прилици XVI вијека“), месту где се чува (Царска дворска библиотека у Бечу) и сигнатури (57). Нешто касније, на стр. XVIII, штампан је и један запис из рукописа.

Даничић је при приређивању Доментијанових дела ишао на извесне интервенције. Сматрао је да текст житија треба „приближити“ Доментијановом времену (његов рукопис је, како је сматрао, из XVI века), тј. архаизирати, првенствено у погледу правописа. Он је, како сам указује, доследно спровео своју замисао. Када се упореде две-три странице издања са одговарајућим местима у самом рукопису, запажа се да је интервенисао готово у свакој речи. Посао је, дакле, био врло обиман, и изискивао је, осим знања, и велики труд. Учињене измене Даничић је детаљно образложио. Као издавач учинио је и неке мање допуне и исправке погрешки; о томе такође, и то врло прецизно, говори у *Предговору*.⁵¹

Године 1866. појавило се Даничићево издање Даниловог зборника (штампано у Загребу).⁵² На самом почетку је посвета кнегињи Јулији.⁵³

Даничић, започињући свој Предговор, указује да је Павле Јосиф Шафарик „кудио врло“ ово дело, али да је ипак био мишљења да би га вредело наштампати.⁵⁴ Уверен је да ће оно, „изашавши на свијет“, „нај-

---

грешком преписивача (вероватно неког од ранијих) изостало Теодосијево име.

⁵¹ Попис Даничићевих интервенција је на стр. XII–XVI; о исправкама и допунама говори се на стр. XVI–XVII.

⁵² На корицама је стајало: *Живоїи краљева и архиепискоїа срїских, наїисао архиепискої Данило и друїи*. На свијет издао Ђ. Даничић. Загреб, 1866.

⁵³ „Свијетлој госпођи кнегињи српској Јулији М. Обреновићки рођеној грофици племена Хуњадина“; у дну исте стране: „Захвални издавалац“.

⁵⁴ Предговор је на стр. V–XV. Даничић помиње Шафарикове оцене изнете у његовом чланку у *Jahrbücher der Literatur* 1831 (bd. 58), у његовој *Историји* (Geschichte) и у књизи *Ramátky*. Одиста, Шафарик негативно оцењује зборник. Тако нпр. у *Годишњаку* (Jahrbucher), представљајући рукопис Даниловог зборника из 1763 (написан у Хиландару) каже: ... „Родослову, као историји, може се само мала вредност приписати. Оно што се у Европи историјом у правом смислу зове, тражили бисмо тамо узалудно. То су теологизирана, сваке дражесности како материје тако и „израза“ лишена, похвална слова кнезовима (владарима) и архиепископима која својом сувише широком „надувеношћу“ речи умарају. Чисто историјско, тј. „просто“ приповедање, пишчевим речима изведено, једва да би два табака чинило. Данило је знао за Савина и Доментијанова дела, али се његов ограничени ум није могао на оној стази одржати, којом су они ишли, и његов је пример све његове наследнике покварио. Људи који се нису устручавали зла Драгутинова дела према оцу, Милутинова према сину, а Душанова према његовом оцу као законита и похвална представљати, могли су оруђе силе, али не свештеници Клије и гласници Истине бити. И сам интерес језика њихових дела постаје у поређењу са Савиним и Доментијановим делима незнатан...“ (ослањамо се

боље само, ако не са свијем одбити од себе дојакошње пријекоре, а оно их за цијело доста умањити“. Говорећи о приређивању овог издања на значава да је користио три рукописа – два из карловачке Митрополијске библиотеке и један из Универзитетске библиотеке у Лавову.

Даничић најпре представља карловачке рукописе. Саопштава да су оба исписана „прошлого вијека“ (у XVIII веку) у Светој Гори, „из тамошњег рукописа“. За језик у њима констатује да је „обрнут на руски“. Из оба рукописа објављује записе који осветљавају околности њиховог постанка.

Лавовски рукопис Даничић прецизно не датира, јер у њему „није записано изријеком кад је ни гдје је писан“.⁵⁵ Штампан запис који унеколико осветљава историју рукописа у другој половини 16. века.⁵⁶

Даничић образлаже свој избор основног текста за издање. Он се, како сам каже, и то лако („без и каке муке“) одлучио за карловачки старији рукопис.⁵⁷ Потом је језик тога преписа (рускословенски је) повратио на „српски старински“. Да означи ситуацију у остала два преписа, користио је посебне знакове.⁵⁸

У Предговору се изнесе још неки подаци о млађем карловачком препису (КБ); Даничић помиње да у њему, након самог Родослова, долази још 30 листова „од по табака“, исписаних само на једној страни; наводи наслов првог текста, уз примедбу да је „недотупаван“ (знамо да је реч о Епактитовом *Слову кнезу Лазару*). Следи: *Живој кнеза Лазара* па још један чланак о кнезу Лазару.⁵⁹

Даничићев рад на припремању издања Даниловог зборника може се, унеколико, пратити увидом у његову преписку са Иларионом Руварцем.

Писмо од 3. децембра 1864. године упућено у Карловце указује на велику Даничићеву заинтересованост за Данилов родослов. Он пита Руварца да ли би могао да му рукопис са Родословом пошаље по по-

на превод Шафариковог чланка објављен у Летопису Матице српске за 1845. годину; одговарајуће место је на стр. 89–90).

⁵⁵ Предговор, стр. VI.

⁵⁶ Запис потиче од Григорија Јурашка урицара; он бележи да је књигу купио од попа Јоана из града Хотина 20. новембра 1575. (В. Јагић ово *урикар* преводи на немачки са *Schreiber*).

⁵⁷ Наводи и своје разлоге: Лавовски рукопис није узео за основни јер је „тако рђав“ да би често требало поправљати смисао и чинити додатке из других рукописа. Старији карловачки погодан је не само због своје веће старине, већ и због веће архаичности свога језика. Осим тога, он је потпунији од млађега; нема ни познијих додатака.

⁵⁸ Даничић је односе међу преписима означио сложеним системом знакова. О другим његовим интервенцијама види: Ђ. Трифуновић, *Даничићева издања сѣсарих ћирилских шексѣова*, стр. 168–169.

⁵⁹ Даничић наводи да је тај чланак, по бољем рукопису, већ штампан у Гласнику XI.

узданом доносиоцу. Да му пошаље Данилов родослов, Даничић моли Руварца и у писму од 5. децембра исте године. Писмо упућено у Карловце 26. децембра открива да је Родослов стигао у Даничићеве руке (примио је млађи рукопис, онај из 1780). Даничић је, открива његово писмо од 25. јануара 1865. Руварцу, Родослов преписивао у за њега мучном времену (у најцрњим данима), који су наступили након напуштања професуре на Лицеју. Даничић међутим никако не жели да напусти рад на Родослову, па у истом писму моли Руварца да му пошаље старији рукопис са Родословом, онај из 1763.

Даничић је намеравао да приреди и издање *Житија Светиоџ Симеона* од Стефана Првовенчаног. Шафариково издање тога дела које се појавило 1851. године, наишло је на веома добар пријем у научној јавности. Било је, међутим, и озбиљних замерки тј. указивања на погрешке. Недостаци су подстакли Ђуру Даничића да се подухвати приређивања новог издања. Он је текст житија преписао 1875, боравећи краће време у Паризу, где је послат да учи младу кнегињицу српском језику и историји. Свој препис Даничић није објавио; он није штампан ни касније. Чува се у Историјској збирци Архива САНУ (сигнатура 7328). Даничић је текст житија поделио на поглавља. Разрешио је све скраћенице и увео савремену интерпункцију. Уместо пајерка свуда је стављао полугласник. Како се показује, вршио је и неке мање исправке. Занимљива је Даничићева напомена да би поглавља о чудима, приликом издавања текста, требало спојити у једну целину: „Што је напријед о чудесима треба саставити у једну главу“. Даничић је регистровао погрешке у Шафариковом издању.

5.

Даничићеве лекције на Лицеју у значајнијој мери и систематичније откривају његов однос према старој српској књижевности. Своје предавање: *Почейџак српске књижевности* започиње утврђивањем временских оквира у којима се она јавља (XI–XV век).⁶⁰ Указује да ова књижевност прати судбину српске државе: „Јер и држава српска овога периода и поста и пропаде.“⁶¹

Помиње ограниченост сазнања у овој области, као и да се за најстарије књижевне споменике до недавно није ни знало.

Даничић је уверен да српска књижевност има већу старину него што се обично мисли; наиме, најстарија дела „не могу се држати за пр-

⁶⁰ Предавање је наштампано у листу Видов дан бр. 18 и 19 од 10. и 13. фебруара 1862. године; прештампано је у књизи *Ситнији сјиси Ђ. Даничића, I*, стр. 306–313. Ослањамо се на текст објављен у књизи.

⁶¹ *Ситнији сјиси Ђ. Даничића*, стр. 306.

вине“, јер имају високу књижевно-уметничку вредност. Она не уступају најбољим делима других народа свога времена ни тематиком, ни формом, ни идејама, ни стилем, нити у погледу граматичке правилности.

Даничић назначавача да су најстарије српске књиге из Немањиног времена; притом има у виду житијна дела Немањиних синова, Стефана, првовенчаног краља и Светога Саве, посвећена Немањи. Указује да након тога Срби имају све више књига, али да оне, мада бројније, „нису боље од оних старијих“.⁶²

У Даничићевој визури српска књижевност је највише цветала за времена Светог Саве. Полазећи од овакве слике о њој, претпоставља да је морала поникнути раније. Указује да саме књиге недостају и претпоставља да су уништене (спаљене).

Српска политичка историја пре Немање, по Даничићу, још је врло тамна и замршена. Каже да се „гдегде... спомиње да су Срби у једном крају садашњих земаља својих – у јужном приморју адријатском – имали пре Немањина времена државу доста велику, јаку и сјајну“.⁶³ Уверен је да није било тога политичког живота, не би могло бити ни онога књижевнога, о коме сведочи потоња књижевност Немањиног времена.

За Даничића постоји још један доказ о старини српске књижевности – филолошки (слово „ђерв“ у *Писму тј. Повељи Кулина бана*). Он сматра да то слово Кулин није први пут користио у повељи нити га је тада измислио „Радоје дијак бањ“ који је повељу писао. Оно је у то време увелико било у употреби. Да би Срби осетили потребу да додају ново слово „ђириловском писму“, мишљења је Даничић, морали су до тада већ много писати.

Немањино време за Даничића је „револуција на боље“; она је у потпуности прекинула са старијим временом. Ова револуција учинила је да се заборава препусти и занемари све што је раније било. Отуда, можда, из времена пре Немање код Срба нема књижевних споменика.⁶⁴

Даљи развој српске књижевности Даничић посматра као регресиван: „књижевна дела наша после Немањина времена нису све боља него све гора“.

У Немањино време, наглашава Даничић, државни живот снажно је покренуо књижевност. Обрт је наступио, по Даничићу, за времена Првовенчаног: тада „већ почеше настајати ствари, које бише на штету и на сметњу ономе започетом веселијем развијању државнога живота а преко њега и књижевном напретку.“⁶⁵ Даничић има у виду Вуканову буну против брата Стефана. Указује да су и касније, без престанка, чињене овакве сметње, које нису дале народу да ојача у државном животу (помиње „прегон између Радослава и Владислава“, Драгутинову

⁶² *Истио*, стр. 307.

⁶³ *Истио*, стр. 307.

⁶⁴ *Истио*, стр. 308.

⁶⁵ *Истио*, стр. 308.

побуну против оца, раздор између Драгутина и Милутина, ослепљивање Дечанског, Душанов долазак на престо). И поред тога што су се границе непрестано шириле, потреси и преврати су, уверен је Даничић, чинили да је државни живот у самом народу без престанка „све већма падао“. У народу српском било је снаге за државу, али није било тежњи појединих људи ка народном јединству.

Слабљење државног живота, по Даничићу, узрок је слабљења и саме књижевности. Отуда и парадокс – када је српска држава била у највећој снази, књижевност њу није пратила. Овде није толико реч о броју написаних књига, већ о њиховом квалитету.

Даничић је уверен да је вредније Немањино време од Душановог времена. Из Немањиног жупанства произашло је краљевство, а иза Душанове владавине махом је наступила пропаст.

Даничић затим говори о језику старе српске књижевности. Каже да је то језик који је коришћен у цркви, стари словенски па посрбљен. Језик који је у цркви коришћен, није био сасвим туђ, већ сродан српском народном језику, па стога ни онаква сметња књижевности каква је код других народа био њихов црквени језик. Срби су главне особине тога језика заменили особинама свога језика. Овим путем црквени језик приближен је народном; књижевност је, овим путем, постала доступнија народу. Мешовити језик црквени, по Даничићевој оцени, штетио је српској књижевности, као што је и руској књижевности штетио језик руске цркве. Одређена блискост језика који је у цркви коришћен са народним, представљала је и сметњу; отежала је одвајање од црквеног језика. Било је неопходно да се језик одвоји, да би могла да настане народна књижевност.

Даничић у предавању указује на значај *Никољског јеванђеља* за српски језик као и за читаву словенску филологију. Напомиње да је реч о најстаријој познатој црквеној књизи у којој постоји слово ђ (у самој речи јеванђелије); ту се запажа продор народног говора (поједина имена).

Када је реч о Даничићевом глобалном приступу књижевности, не може се не запазити одређена блискост Шафариковим ставовима. Наиме, и Шафарик, попут Даничића, фаворизује најстарија српска књижевна остварења. Хвалећи Доментијана, он вредност његовог дела тумачи чињеницом да дух класичне старине, „завијен у форме хришћанских идеала, од Грка и са њима духовно сливених Словена у Тракији и Македонији, од времена Тирила и Методија, до Доментијана још није био сасвим одступио.“⁶⁶ О њему познатим каснијим писцима махом негативно говори (о Данилу Другом, о Григорију Цамблаку).⁶⁷

⁶⁶ О томе у чланку *Übersicht*. Превод у ЛМС за 1845, стр. 76.

⁶⁷ За Цамблаково *Животопис Стефана Дечанског* каже: „Биографија је обично плитко похвално слово, без историјских података“. (*Übersicht*. Наводимо према преводу у

У свом предавању о *Службама свецима Србима* Даничић се бави неколиким питањима (време постанка, позната дела, аутори).⁶⁸

Даничић на почетку утврђује да су службе посвећене српским свецима настале у периоду: XI–XV век. Сматра да су Срби тога времена имали службе свим својим свецима који су у том времену живели.

За Савину службу Симеону зна према Доментијану. Каже да није сачувана. Имајући у виду Доментијанов податак о томе да је служба Симеону написана убрзо након његове смрти, помишља да је тако морало бити и у вези са Светим Савом.⁶⁹

Напомињући да има врло мало рукописа у којима су службе Србима свецима посведочене, представља оне које су њему познате. Назначава које службе они садрже.

Помиње нпр. рукопис Народне библиотеке који садржи *Службу краљу Милутину*⁷⁰ (датира га, приближно, крајем XV века).

На Даничићевом попису је и рукопис Народне библиотеке бр. 22 са црквеним правилима за извесне дане.⁷¹ У њему се налази служба кнезу Лазару, са кратким животописом (рукопис је из 1692. године а писао га је Кипријан Рачанин). Даничић је у овом рукопису запазио и текст „познат под именом запис на покрову кнеза Лазара“; о њему говори нешто касније.

Даничић у предавању настоји да укаже и на познате ауторе служби. Помиње Саву као писца службе св. Симеону. Познато му је да је службу Стефану Дечанском написао Григорије Цамблак. Сматра да су владарима али и црквеним поглаварима службе писали црквени поглавари. Тако архиепископа Арсенија види као аутора службе св. Сави и Стефану Првовенчаном.

Даничић шире говори о „запису царице Милице на покрову кнеза Лазара“. Помиње да су у сремској Раваници „и сада“ мошти кнеза Лазара; тамо су пренете из старе Раванице у Србији крајем XVII века, током рата између Турака и Немаца. Говорећи о свиленом покрову, указује да је на њему „велики запис“, извезен златом. Доноси, на српскословенском, завршницу тога записа, у коме се јавља Јефимијино име.⁷²

ЛМС за 1845, стр. 94).

⁶⁸ Предавање је објављено у листу Видов дан бр. 23, 24 и 25 од 22, 24. и 27. фебруара 1862. Прештампано у књизи *Ситнији сјиси Ђ. Даничића*, I, стр. 314–323. Користимо се издањем у књизи.

⁶⁹ *Истио*, стр. 315.

⁷⁰ Помиње да је из њега, у Гласнику ДСС IX наштампан животопис краља Стефана Дечанског (у питању је Цамблаково дело; издање је приредио Јанко Шафарик).

⁷¹ У Каталогу рукописа Народне библиотеке од Љубомира Стојановића овај рукопис је под бројем 377 (стари број: 22). Стојановић даје следећи опис рукописа: Службе и житија светаца, на хартији, формат осмина, 163 листа, без првог, српска редакција, писао један део Кипријан Рачанин.

⁷² *Истио*, стр. 320.

Даничић се пита ко је заправо Јефимија која је у „запису“ поменута. Назначава да раванички калуђери говоре како је покров извезла царица Милица. У ту причу, напомиње Даничић, поверовао је П. Ј. Шафарик. Он је у *Památka* писао да се зна да је Миличино име у монаштву било Јевгенија. Како се она у тексту на покрову назива Јефимијом, Шафарик се досетио да је то заправо право Миличино име. За њега је име Милица „од миља“. Када се замонашила Јефимија (Милица), она је своје име променила у Јевгенија. Даничић указује да Шафарикова радост због одгонетања имена није дуго трајала. Убрзо се доказало да Јефимија, чије име стоји на покрову, није царица Милица. Да се открије ко је заправо Јефимија, према Даничићу, од пресудног значаја је био долазак хиландарских монаха у Београд 1853. године. Поред других старина, они су са собом донели завесу са царских двери хиландарске цркве.⁷³ На завеси су биле списане (извезене) речи које откривају Јефимијино порекло и њен положај у младости (кћи ћесара Војихне, некада деспотица). Даничић затим говори о Војихни, па о Јефимијином супругу Угљешу (тумачи и значај титула које је он понео).

Даничић чини осврт на Јефимијин текст на покрову (ту је садржана и његова, висока оцена дела): „У том је запису читава мала похвала и молитва кнезу Лазару, пуна топле љубави побожна срца према кнезу Лазару.“⁷⁴ Јефимијине речи назива красним. Оцене књижевно-уметничке вредности дела, како смо видели, код Даничића су ретке.

Даничић указује и на то да су речи из Похвале садржане и у *Служби кнезу Лазару*; притом има у виду рукопис Кипријана Рачанина из 1692. Он констатује да се правило за службу једном свецу обично завршава краћом или дужом похвалом. Скреће пажњу на чињеницу да у Кипријановом рукопису, у правилу за службу кнезу Лазару, уместо такве похвале, на крају долазе Јефимијине речи. Постоји и додатак каквог на покрову нема. С друге стране, Јефимијино име је изостављено.⁷⁵

Даничић се пита на који је начин Јефимијин текст доспео у „правило“. Помишља (није сасвим сигуран) да је Јефимија у свом егземплару службе кнезу Лазару свој текст написала као поговор Служби, као личну похвалу кнезу. Потом је текст „навезла“ и на покрову; из њеног рукописа се похвала уз службу после преписивала и тако је, кроз рукописе, дошла до калуђера Кипријана.

За правило кнезу Лазару Даничић каже да се још не зна ко га је написао. Уколико би се посведочило да је „овај Јефимијин чланак“ одувек био у саставу правила кнеза Лазара, могло би се, с разлогом, мислити да је калуђерица Јефимија, којој је кнез Лазар чинио велика добра, и која је њега побожно поштовала, аутор *Службе кнезу Лазару*.

⁷³ Даничић описује изглед саме завесе, посебно указује на ликовне представе.

⁷⁴ *Истио*, стр. 321.

⁷⁵ *Истио*, стр. 122.

Мада представљено у ограниченом обиму, показује се да је Даничићево бављење српском средњовековном књижевношћу од необично великог значаја. Он се подухватио археографских и текстолошких послова, припреме издања у времену у коме нису били тако бројни посленици на овим задацима. Усвајао је методе из европске науке, али их је и сам заснивао, кроз конкретни рад на рукописима. Даничић је, несумњиво, више окренут филологији, у оном изворном њеном смислу. Није се толико, осим у својим предавањима, упуштао у књижевно-естетску анализу и вредновање дела. Да је био за овакве послове надарен, показује понајвише његов сажет али изванредан напис о *Похвали кнезу Лазару* монахиње Јефимије. Треба претпоставити да је у предавањима која нису сачувана учинио осврт и на стваралаштво других, тада познатих писаца.

Даничићево схватање књижевне историје као регресивног процеса није усамљено; донекле је имао претходницу у Шафарику. Као и други проучаваоци тога времена, он у књижевности види снажан одраз актуелних политичких и друштвених прилика.

Даничић је несумњиво заслужан и за утирање пута читавој једној генерацији српских филолога која је оставила дубоког трага у српској медијевистици.

Ljiljana Juhas-Georgievska

ЂУРА ДАНИЧИЋ AND OLD SERBIAN LITERATURE

S u m m a r y

In this paper, the author presents the results of her research into the contribution of Đura Daničić to Serbian mediaeval studies during his active participation in the work of the Slavic Literacy Society (1849–1861). She also takes into consideration Daničić's scientific projects initiated during this period and completed somewhat later.

The author considers the forms of Daničić's engagement in the sphere of mediaeval studies. She points out that Daničić, striving to present the latest scientific insights, early on began to publish reviews of particularly important books and editions published abroad and in our country. His aim was undoubtedly to inform the Serbian public, and also to stimulate searching for the as yet undiscovered literary works and writers from the medieval era. He presented the significant works of P. J. Šafarik, F. Miklošić, Vuk Stefanović Karadžić and others.

As this paper points out, Daničić strove to contribute himself to getting acquainted with the literary heritage. He therefore took upon himself to

provide descriptions of significant manuscripts and edit the actual works. He provided descriptions of manuscripts from the collections of the National Library and the library of the Slavic Literacy Society. In separate books, Daničić published the writings of some of the most important Serbian writers of the Middle Ages – Domentijan, Teodosije, Danilo the Second and his Disciple. He also published a number of smaller works. The author also partially sheds light on Daničić's work in the sphere of textology. Her attention was drawn, to a significant degree, to Daničić's observations on the formal and stylistic characteristics of works and his value judgements.

The contents of Daničić's preserved lectures at Belgrade's High School were subjected to a thorough analysis. In them, Daničić systematically reviewed the essential characteristics of old Serbian literature, its dominant genres, and partly delineated its development. Daničić dedicated his lecture entitled *The Beginnings of Serbian Literature* primarily to the literature of the era of Nemanja and St. Sava. However, he manifested a very lively interest in the literature that preceded this very well known one, of which there are no visible traces left (no works were preserved). In Daničić's view, Serbian literature reached its peak achievement ("flourished to the utmost") at its very beginnings. This happened, Daničić thinks, on account of favourable social circumstances (the state was growing stronger). Daničić sees the subsequent development of Serbian literature as regressive; his evaluation of literary works from the centuries that followed is that they were less successful artistically. He ascribes this line of development to changed social circumstances (the upheavals and power struggles in the Serbian state). Daničić's understanding of literary history as a regressive process, as the author of this paper observes, is not an isolated phenomenon; P. J. Šafarik had an identical view of mediaeval Serbian literature. Like other scholars of that time, Daničić saw literature as a forceful reflection of the current political and social circumstances.

In his lecture entitled *Offices to Serbian Saints*, Daničić pointed to the time of the creation of Offices, to the works and authors known to him. The author's attention was particularly drawn to the segment of this text dedicated to Jefimija's Praise of Prince Lazar; it appears in a manuscript (that of Kiprijan) as an integral part of *The Office to Prince Lazar*. Daničić evaluates Jefimija's work as exceptional and presents an interesting hypothesis on the circumstances that contributed to its being included in the Office. He even posits a rather bold hypothesis that Jefimija is the authoress of the Office.

It is the conclusion of this paper that Daničić undertook archaeographic and textological work, preparing editions at a time when there were not many scholars equal to these tasks. He adopted methods from European science, but also founded them himself, through concrete work on manuscripts. Daničić was undoubtedly oriented towards philology in the original meaning of the

term. Except in his lectures, he did not undertake literary-aesthetic analyses and evaluation of literary works to such an extent. That he was gifted for such an undertaking is evidenced, most of all, by his concise but exemplary essay on Jefimija the nun's Praise to Prince Lazar. It is to be assumed that in those lectures of his that have not been preserved he dealt with the work of other writers known at the time.